

EŞ-ŞEYH BÂKİR EL-KAHTÂVÎ VE İLİM DÜNYASINDAKİ YERİ

Hacı ÇİÇEK*

Osman KAYA*

Öz

İslâm, Arap Yarımadası'nda ortaya çıktıktan sonra Sasani ve Gasani imparatorlukları arasında sıkışıp kalan Arapça, lokal dil olmaktan çıkmış, evrensel bir dil haline gelmiştir. İslâm'a giren farklı etnik toplulukların müntesipleri, Arap dili ve edebiyatına katkı verme konusunda adeta yarışmıştır. Bu bağlamda Arapça için, neredeyse dünya dilleri arasında en şanslı dildir, demek mümkündür. Kimi ilim ehli, kendi memleketinde; kimisi de, doğduğu yer ile yetinmemiş, birçok sıkıntıyı göğüsleyerek yakın ve uzak beldelere giderek Arapçayı öğrenmiş, ona katkıda bulunmuştur. Bunda Aşağı ve Yukarı Mezopotamya'nın da katkısı, oldukça önemlidir. İşte Arapça için doğduğu yerden hicret eden ve yurdundan uzakta vefat eden birisi de Şeyh Bâkir Zeynuddîn Ebubekr b. İshâk b. Hâlid el-Kahtâvî (h.770-847-m.1369-1443)'dir. O, Kâhta'da doğmuş; yöresinde Arapça ilmini öğrenmiş, önce Haleb'e daha sonra Kahire'ye göçmüştür. Orada Şeyhûniyye Medresesi'nde baş müderrislik yapmıştır. el-Kahtâvî, Kahire'de ölmüş ve Râzî (ö.606/1210)'nin yanına defnedilmiştir. Bazı kaynaklar ise Râzî'nin Kahire'de medfun olduğunu kabul etmemektedir. Bu çalışmada el-Kahtâvî'yi çeşitli yönleriyle ele alacağız.

Anahtar Kelimeler: Arapça, Dilbilim, Kâhta, Zeynuddîn Ebubekr, Kahtâvî.

EŞ-ŞEYH BÂKİR ZEYNUDDÎN EBUBEKR B. İSHÂK B. HÂLİD EL-KAHTÂVÎ AND HIS PLACE IN THE SCIENTIFIC WORLD

Abstract

After Islam emerged on the Arabian peninsula, Arabic was a local language trapped between the Sassanid and Gasani empires, became a universal language. The ethnic groups of different ethnic communities who entered Islam were in competition in order to contribute to Arabic language and literature. In this context, it is possible to say, for Arabic, almost the luckiest among the world languages. Some people of knowledge stayed in their own country; some of others weren't satisfied with the place where they were born, and they went to the near and distant cities and learned Arabic and contributed to it by confronting with some problems. The contribution of Lower and Upper Mesopotamia to this is also very important. One of those who emigrated from the place where he was born for Arabic and died away from his country is Şeyh Bâkir Zeynuddîn Ebubekr b. İshâk

Makale gönderim tarihi: 20.09.2017, kabul tarihi: 22.11.2017

Doi: 10.26791/sarkiat.339084

*Yrd. Doç. Dr. Adıyaman Ünv. Eğt. Fak. Arap Dili Eğitimi. E-mail: hcicek02@hotmail.com

* Yrd. Doç. Dr. Adıyaman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Arapça Öğretmenliği Bölümü. E-mail: osmankaya57@hotmail.com

b. Hâlid al-Kahtâvî (H/770-847-G/1369-1443). He was born in the Kâhta; learned the Arabic language in the region, first migrated to Haleb and then to Cairo. He was the chief mudarris (scholar) in the Sheikuniyye Madrasah of Cairo. al-Kahtawi died there and was buried beside Razi (d. 606/1210). Some sources do not accept that Razi is buried in Cairo. We will examine al-Kahtawi in various ways in this study.

Keywords: Arabic, Linguistic, Kâhta, Zeynuddîn Ebubekr, Kahtavî.

Giriş

İnsanlık tarihinde sosyal, kültürel ve ekonomik ilişkilerin mazisi, oldukça eskidir. Söz konusu ilişkilerden doğan bazı nedenler, kimi zaman coğrafik bağlamda insanlar arasında bir sirkülasyona neden olmuştur.

Kimi zaman insanlar deprem, sel, kuraklık, savaş vb. sebeplerden dolayı bireysel ve toplumsal düzeyde anayurtlarını terk etmek zorunda kalmış, kendilerine yeni alanlar açmaya çalışmıştır. Bu durum, kimi zaman insanların iradesi dışında gelişmiş; kimi zaman ise farklı nedenlerden dolayı insanlar, daha cazip merkezlere yönelmiştir. İnsanı kendine çeken merkezlerden biri de ilim havzalarıdır, denilebilir.

İslam Tarihi açısından Miladi XV. asır dikkat çekici bir özelliğe sahiptir. Bu asırda meydana gelen Moğol istilası neticesinde çeşitli İslam ülkelerinden pek çok İslam âlimi Mısır'a göç etmiş, Abbasi hilafeti Mısır'da ihya edilmiş, bunların neticesi olarak da ilmî bir uyanış başlamış, Mısır'da mimari ve ilimde büyük gelişmeler meydana gelmiş ve dînî ilimlerde büyük eserler verilmişti. İbn Haldun (ö.808/1406), Kalkaşendî (ö.821/1418), Makrîzî (ö.845/1442), İbn Hacer el-Askalânî (ö.852/1449) gibi âlimler bu dönemde yetişmiştir. es-Sehâvî'nin (ö.902/1497), *ed-Dav'ul-Lami' li Ehl'il-Karn'it-Tasi'* adlı ansiklopedik eseri, miladi XV. asırda yetişen bilginleri içermektedir. Bu dönemin âlimlerden biri de, bu gün Adıyaman ilinin sınırları içindeki Kâhta ilçesinde yaklaşık (h.770/m.1368-9) yılında doğmuş olup, Memlûklular döneminin Bahrî hanedanlığından sonraki ikinci evresini oluşturan Burcî hanedanlığı döneminde miladi 1443 yılında Kahire'de vefat eden Şeyh Bakîr el-Kahtâvî'dir.¹

Şeyh Bakîr el-Kahtâvî', günümüzdeki üniversitelere denk olan medrese, kütüphane ve hankah² gibi ilim merkezlerinin oldukça yoğun olduğu bir dönemde yetişmiştir. Oralarda tefsir, hadis, fıkıh, fıkıh usulü, tıp, astronomi, tarih, coğrafya,

¹ Ahmet İnan, *Şeyh Bâkir el-Kahtâvî*, Kâhta Haber (3 Nisan 2017), s. 1. (Erişim tarihi: 22.05.2017)

² Sözcük olarak kervansaray, ev, mabet, han, sofrâ, eyvan, hane, ev ve oda anlamlarına gelen hankah (خانقاه); Farsçadan Arapçaya geçmiş bir kelimedir. Çoğulu (خوانق) havânik'tır. Bu şekliyle kullanımı yaygınlık kazanmıştır. Dervişlerin sohbet ve zikir için toplandıkları, bir süre ikamet ettikleri, bazen inzivaya çekildikleri mekânlar için kullanılmıştır. Tasavvuf eğitiminin yanı sıra başta tefsir, hadis, fıkıh, akaid, Arapça olmak üzere hankahlarda çeşitli konularda dersler verilmiştir. Oralarda kitaplar yazılmış, çoğaltılmıştır. Aynı yerlerde yabancılara, yolcu ve hastalara da hizmet verilmiştir. Bkz. Şemsuddîn Ebu Abdullâh Muhammed b. Ahmed b. Osman b. Kaymâz ez-Zehabî, *Târîhu'l-İslâm ve Vefâyâtu'l-Meşâhiri ve'l-A'lâm*, thk. Ömer Abduselâm et-Tedmirî, Dâru'l-Kuttâbi'l-Arabî, Beyrut, 1993, XXX/363; Muhammed Murtaşâ ez-Zebidî, *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, thk. Heyet, Dâru'l-Hidâye, Kâhire, ts., XXXVI/374; Süleyman Uludağ, "Hankah" maddesi, *DİA*, İstanbul, 1997, XVI/42-43.

sarf, nahiv vb. çeşitli ilimler öğretilmiş ve söz konusu ilimler hakkında toplantılar düzenlenmiştir.³

Bu çalışmamızda ilkin el-Kahtavî'nin biyografisi hakkında bilgi verecek daha sonra ise onun ilim uğruna girdiği meşakkatli yolculuğuna yoğunlaşacağız.

1. Şeyh Bâkir el-Kahtâvî'nin Hayatı

Zeynuddîn Ebubekr b. İshâk b. Hâlid el-Kahtâvî, eş-Şeyh Bâkir en-Nahvî lakaplarıyla tanınmıştır. Bizzat yazdığına göre 770/1369 yılında, günümüzde Adıyaman'ın bir ilçesi olan Kâhta'da doğmuştur.⁴ Kâhta'dan ayrılıp farklı sürelerde Halep ve Kahire'de ikamet edip resmî görevlerde bulunduğundan dolayı Kahtâvî, Halebî ve el-Kâhirî; Hanefî fikhına göre adlî hüküm ve fetva verdiği için el-Hanefî diye anılmıştır. eş-Şeyh Bâkir lakabıyla tanınmıştır.⁵

Şeyh Bâkir şeklinde tanınması nedenine gelince, onun pek erken yaşta ilim halkasında ders vermesine ve idarî-adlî makamlara gelmesine bağlamak mümkündür. Çünkü Arapça asıllı olan bu kelime, b-k-r بَكَر fiili kökünden türemiştir ki “*sabahleyin, erken kalkmak ve davranmak, erkenci olmak*” anlamlarına gelir. بَاكِرٌ = “vaktinden önce olan, eren; erken uyanan”; بُكْرَةٌ = “sabahın erken vakti, yarın”⁶; بَاكُورٌ بَاكُورَةٌ = “elde edilen, devşirilen ilk ürün, vaktinden önce olgunlaşan meyve” demektir. Mesela غَيْثٌ بَاكِرٌ = “mevsimin, günün veya gecenin erken gelen yağmuru; beklenenden erken yağan yağmur” manasına gelir.⁷ نَخْلَةٌ بَاكِرٌ وَبُكُورٌ = “erken eren, olgunlaşan hurma” için denir.⁸ بَاكِرٌ إِلَى الشَّيْءِ = denildiğinde “bir işe en erken giden, önce davranan, bir yere zamanından önce giden” amacı kast edilmiş olur.⁹

³ Abdussettâr eş-Şeyh, *el-Hâfız İbn Hacer el-Askalânî Emiru'l-Müminin fi'l-Hadîs*, Dâru'l-Kalem, Dimaşk, 1996, s.20.

⁴ Ebu'l-Hayr Şemsuddîn Muhammed b. Abdurrahmân b. Muhammed es-Sehâvî, *ed-Dav'u'l-Lami' li Ehli'l-Karni't-Tâsi'*, Dâru Mektebeti'l-Hayât, Beyrut, ts. XI/26.

⁵ Bkz. es-Sehâvî, *ed-Dav'u'l-Lami' li Ehli'l-Karni't-Tâsi'*, XI/26; İsmail el-Babanî, *Hediyetu'l-Ârifin Esmâu'l-Muellifin Âsâru'l-Musannifin*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 1951, I/230; Ömer Rızâ b. Muhammed b. Râğib Kehhâle, *Mu'cemu'l-Muellifin*, Mektebetu'l-Musennâ, Beyrut, ts, III/58; Abdurrahman b. Ebu Bekir Celâluddîn es-Suyûtî, *Buğyetu'l-Vu'ât fi Tabakâti'l-Luğaviyyin ve'n-Nuhât*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, el-Mektebetu'l-Asriyye, Lubnân/Saydâ, ts., I/467; Hayruddîn Ziriklî, *el-A'lâm*, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, basım yeri yok, 2002, II/62.

⁶ Ebû'l-Kâsım Mahmûd ez-Zemahşerî, *Esâsu'l-Belâğâ*, thk. Muhammed Basil Uyûnu'Sûd, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1998, I/72; Ebû Fadl Cemâluddîn Muhammed İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, Dâru Sâdir, Beyrut, 1300, IV/76.

⁷ Bkz. Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed el-Ezherî el-Herevî, *Tehzibu'l-Luğâ*, thk Muhammed Avd Mur'ib, Dâru İhyâi Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 2001, X/127; Ebû'l Huseyin Ahmed İbn Fâris, *Mu'cemu Mekâyisi'l-Luğâ*, thk. Abdüsselâm Muhammed Hasan, Dâru'l-Ciyl, Beyrut, 1991, I/287; Muhammed Murtazâ ez-Zebidî, *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, thk. Heyet, Dâru'l-Hidâye, Kâhire, ts., X/238.

⁸ Bkz. Ebû Nasr İsmail b. Hammâd Cevherî, *es-Sihâh Tâcu'l-Luğâ ve Sihâhu'l-Arabiyye*, thk. Ahmed 'Abdulgafûr Attâr, Kâhire, 1958, II/593; ez-Zebidî, *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, X/238.

⁹ Bkz. İbn Fâris, *Mu'cemu Mekâyisi'l-Luğâ*, I/287; Ebû Nasr İsmâ'il b. Hammâd Cevherî, *es-Sihâh Tâcu'l-Luğâ ve Sihâhu'l-Arabiyye*, thk. Ahmed Abdulgafûr Attâr, Kâhire, 1958, II/593; ez-Zebidî, *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, X/238; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, IV/76; Mecduddîn Muhammed b. Ya'kûb Firûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 2005, s. 353

Türkçedeki “taze, el sürülmemiş, bozulmamış, erken” anlamlarına gelen bâkir; “kız, el sürülmemiş” anlamındaki “bâkire” ve henüz evlenmemiş erkek demek olan “bekâr” sözcükleri de aynı kökten türemiştir.¹⁰

Yukarıda semantiğini verdiğimiz sözcükten hareket ederek el-Kahtâvî, çok erken bir zamanda yaşının fevkindeki görevlere geldiğinden dolayı onun “Bâkir” diye tesmiye edilmesi, kuvvetle muhtemeldir.

el-Kahtâvî, Arap dili ve edebiyatı alanında yöresinin imamı ve âlimi olup Hanefî mezhebine müntesiptir.¹¹ Hem halk hem ilim erbabı tarafından sevilip sayılan, vakar sahibi, yakışıklı ve nüktedan birisidir. Hep hürmet görmüştür.¹² Birçok ilim dalında temayüz etmekle birlikte Arap dili ve edebiyatının me‘ânî ve beyân dallarında önemli bir yere sahiptir.¹³

Bu bilgidен hareketle, o günkü şartlarda Besni ve Kâhta’nın ilmî bir havza olduğu, bağrında ilim adamlarını barındırdığı; yakın ve uzak diğer ilim havzalarıyla irtibat halinde olduğu anlaşılmaktadır. Yöre, Amed/Diyarbakır, Gerger ve Besni gibi yerleşim birimleriyle birlikte birçok devlet tarafından işgal edilmiş, el değiştirmiştir.¹⁴

Başka kaynaklar, Sahih-i Buhârî’nin şarihlerinden Hanefî fakih, tarihçi, hadis ve dil âlimi Bedruddîn el-Aynî(ö.855/1451)’nin, kendi memleketinin âlimleriyle yetinmediğini, çevre beldelere yolculuk yaparak oradaki âlimlerden ders aldığını kaydetmektedir.¹⁵ el-Aynî, Besni ve Kâhta’ya¹⁶, oradan da Malatya’ya geçerek Bedruddîn el-Kâşânî’den, ders aldığı gibi daha sonra ise Haleb’e gitmiştir.¹⁷ Bedruddîn el-Aynî, yolculuğu sürecinde Besni’de Veliyyuddîn el-Besnî’den; Kâhta’da Alâuddîn el-Kahtâvî’den; Malatya’da ise Bedruddîn el-Kâşânî’den ders almıştır.¹⁸

¹⁰ Bkz. Abdullâh Yeğîn, *İslâmî-İlmî-Edebî-Felsefî Yeni Lügat*, Yeni Asya Yay. İstanbul,1973, s. 50.

¹¹ Dâvud Selmân Sâlih, *el-Ârâu’l-Akâidiyyetu’l-Vâride fî Umdeti’l-Kârî alâ Sahîhi’l-Buhârî*, nşr. Vizâretu’t-Ta’lîmî’l Alî ve’l-Bahsu’l-İlmi, Bağdad, 2007, s. 7.

¹² Ebû’l-Mehâsin, Cemâluddîn Yûsuf b. Abdullâh el-Atabekî İbn Tağriberdî, *en-Nucûmu’z-Zâhire fî Mulûki Mısır ve’l-Kâhire*, Dâru’l-Kutub, Kâhire, ts. IX/501, 571, 589.

¹³ Abdurrahman b. Ebu Bekir Celâluddîn es-Suyûtî, *Husnu’l-Muhadara fî Tarihi Mısır ve’l-Kâhire*, thk. Muhammed Ebu’l-Fadl İbrahim, Dâru İhyâi’l-Kutubi’l-İlmiyye, Kâhire, 1967, I/549.

¹⁴ Geniş bilgi için bkz. Ebû’l-Fadl Ahmed b. Alî b. Muhammed b. Ahmed b. Hacer Askalanî, *İnbâ’u’l-Ğumr bi-Ebnâi’l-Umr*, thk. Hasan Habeşî, nşr. el-Meclisu’l-A’lâ li’ş-Şuûni’l-İslâmiyye, Mısır, 1969, III/130; Ahmed b. Alî b. Abdulkâdir el-Makrîzî, *es-Sulûk li-Ma’rifeti Duveli’l-Mulûk*, thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut, 1997, II/59, 173; V/441; VI/439, 441-448; Ebû’l-Mehâsin, Cemâluddîn Yûsuf b. Abdullâh el-Atabekî İbn Tağriberdî, *el-Menhelu’s-Sâfi ve’l-Mustevfi ba’de’l-Vâfi*, thk. Muhammed Muhammed Emîn, nşr. Heyet, Kahire, ts. IV/212, VI/304, VII/425; İbn Tağriberdî, *en-Nucûmu’z-Zâhire fî Mulûki Mısır ve’l-Kâhire*, XII/102; XIV/48, 51,53-56.

¹⁵ Bedruddîn el-Aynî hakkında geniş bilgi için bkz. Ali Osman Koçkuzu, “Bedreddin Aynî” maddesi, *DİA*, İstanbul, 1991, IV/271-272.

¹⁶ Adı geçen Besni ve Kâhta yerleşim birimleri, şu anda Adıyaman’ın ilçeleridir.

¹⁷ Bkz. Ebu Muhammed Bedruddîn Mahmud b. Ahmed b. Musa b. Ahmed el-Aynî, *Meğâni’l-Ahyâr fî Şerhi Esâmî Ricâli Me’ânî’i-Âsâr*, I/3; *Nuhabu’l-Efkâr fî Tenkîhi Mebâni’l-Ahbâr fî Şerhi Me’ânî’l-Âsâr*, thk. Ebu Temîm Yâsir b. İbrahim, nşr. Vizâretu’l-Evkâf ve’ş-Şuûni’l-İslâmiyye, Katar, 2008, I/11.

¹⁸ Bedruddîn el-Aynî, *Meğâni’l-Ahyâr*, I/3.

Allame ve Şeyhu'ş-Şuyûh diye bilinen Ebubekr b. İshak b. Hâlid el-Kahtâvî, 847/1443'te Kahire'de vefat etmiştir. Vefat ettiğinde birçok insan, onun cenaze namazını kılmıştır. O günün idarecisi Çerkez kökenli Sultan Zahir Çakmak (ö.865/1453) da, el-Kahtâvî'nin cenaze namazını kılmıştır. Onun vefatından sonra, yerine Kemâluddîn Muhammed b. Abdulvahid İbnu'l-Humâm es-Sivâsî (ö.861/1457) atanmış ve 1443-1453 yılları arasında aynı yerin meşihatını yürütmüştür.¹⁹

el-Kahtâvî'nin vefat yılı konusunda bütün kaynaklar aynı bilgiyi vermektedir. Ne var ki onun vefat ettiği ay hususunda farklı görüşler bulunmaktadır. Mesela İbn Tağriberdî (ö.874/1469)²⁰ ve Celâluddîn es-Suyûtî'nin (ö.911/1506)²¹ verdiği bilgiye göre el-Kahtâvî, 847/1443 yılının Cemaziyu'l-ulâ ayında vefat etmiştir. Ama her ikisinin halefi durumundaki İbnu'l-İmâd el-Akerî (ö.1089/1678) ise el-Kahtâvî'nin öldüğü ayı, Receb'in 13. Günü olan Çarşambanın son saatleri diye kaydetmiştir. Hatta eserinde onun Cemaziyu'l-ulâ'da vefat kaydının bir hata olduğunu vurgulamıştır.²² el-Kahtâvî, Kahire'de baş müderrislik yaptığı Şeyhûniyye Hankah'ının²³ camii haziresinde Fahrüddîn Râzî (ö.606/1210)'nin kabrinin bulunduğu yere defnedilmiştir.²⁴

2. Hocaları

1- Ömer b. Ali b. Ahmed Sirâcuddîn b. el-Mulakkan (ö.804/1402): Ebubekr el-Kahtâvî, Sirâcuddîn b. el-Mulakkan'a oldukça yakın durmuş, onun hadisle ilgili tasnif eserlerini yazmıştır.²⁵

2- Allame eş-Şeyh Alâuddîn Ali b. Muslihuddîn b. Mûsâ b. İbrâhîm er-Rûmî el- Hanefî (ö.841/1438): el-Kahtâvî'nin, bu hocasıyla yıldızı pek

¹⁹ Bkz. İbn Tağriberdî, *en-Nucûmu'z-Zâhire*, XV/501, 571, 589.

²⁰ Bkz. İbn Tağriberdî, *age*, XV/501.

²¹ Celâluddîn es-Suyûtî, *Husnu'l-Muhadara fî Tarihi Mısır ve'l-Kâhire*, I/549.

²² Bkz. Abdulhay b. Ahmed b. Muhammed İbnu'l-İmâd el-Akerî, *Şezerâtu'z-Zeheb fî Ahbâri min Zeheb*, thk. Mahmûd Arnaûfî, Dâru İbn Kesîr, Dımaşk-Beyrut, 1986, IX/379-380.

²³ Tâhir Süleyman Hamûde, *Celaluddin es-Suyuti Asruhu ve Hayatuhu ve Asaruhu ve Cuhuduhu fi'd-Dersi'l-Luğavî*, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut, 1989, s. 63.

²⁴ Bkz. es-Sehâvî, *ed-Dav'u'l-Lami' li Ehli'l-Karni't-Tâsi'*, XI/26. Râzî'nin Şeyho Camii'nde medfun olup olmadığına dair bazı kaynaklar şu bilgiyi vermektedir: "Razi, 543'te doğmuş, 606/1210 tarihinde ramazan ayının yirmi beşinci günü Herat'ta vefat etmiş ve günün sonunda Mesâkib dağı eteklerindeki Müzdahân köyüne defnedilmiştir." Bkz. Ebû'l-Abbâs Şemsuddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm İbn Hallikân, *Vefayâtu'l-A'yan ve Enbâu Ebnâi'z-Zamân*, Dâru Sâdır, Beyrut, 1971, IV/252; Ebu Tâlib Ali b. Enece b. Osman b. Abdullah Tâcuddîn İbni's-Sâ'î, *ed-Dureru's-Semîn fî Esmâi'l-Musannifîn*, thk. Muhammed Saîd Hanşî, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Tûnus, 2009, s. 241; Selâhuddîn Halîl b. Aybek b. Abdullâh es-Safî, *el-Vâfi bi'l-Vefayât*, thk. Ahmed el-Arnâutî-Turkî Mustafâ, Dâru İhyai't-Turâs, Beyrut, 2000, IV/176; Ziriklî, *el-A'lâm*, VI/313.

²⁵ İbnu'l-İmâd, *Şezerâtu'z-Zeheb*, IX/380. Sirâcuddîn b. el-Mulakkan, daha gençliğinde hadis ve fıkıh alanında birçok çalışmasıyla tanınan bir âlimdir. Tasnifleri arasında *Şerhu'l-Buhârî*, *Şerhu'l-Umde*, *Şerhu'l-Hâvî*, *Şerhân alâ fî'l-Fıkh*, *Şerhu't-Tenbîh*, *Şerhu Minhâci'l-Beydâvi fî'l-Usûl* vardır. Bkz. Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb Firûzâbâdî, *Besâir Zevî't-Temyîz fî Letâifi'l-Kitâbi'l-Azîz*, thk. Muhammed Ali en-Naccâr, nşr. Lecnetu İhyâi't-Turâsi'l-İslâmî, Kahire, 1996, I/12. İbn Hacer el-Askalânî, hadis alanında üstat olan İbnu'l-Mulakkan'dan yüzlerce yerde "Hadis şeyhimiz/üstadımız" diye söz etmiştir. Bkz. *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, Dâru'l-Marife, Beyrut, H/1379, II/417-418; III/36, 333, 370, 394; IV/263; Celâluddîn es-Suyûtî, *Nazmu'l-Ikyân fî A'yâni'l-A'yân*, thk. Philip Hitti, el-Mektebetu'l-İlmiyye, Beyrut, ts., s. 24.

barışmamış, aralarında münaza ve münakaşalar eksik olmamıştır. Yaptığımız okumalarda, halk ve idare nezdinde el-Kahtâvî'nin daha öne çıkıp göz doldurması ve beğeni toplaması, er-Rûmî'nin de bizzat bazı idarî görevlere talip olup idare tarafından reddinden dolayı emeline nail olmaması, kendisinde el-Kahtâvî'ye karşı kişisel ihtiras ve haset belirtilerinin oluşmasına neden olmuştur.²⁶ Biz, el-Kahtâvî ile hocası Alâuddîn er-Rûmî arasındaki münakaşaya ve rekabete dair eş-Şeyh Şihâbuddîn el-Mansûrî'nin (ö.887/1483)²⁷ inşad ettiği bir şiiri çalışmamızın sonunda vereceğiz.

3- İbn Hacer el-Askalânî (ö. 876/1471): el-Kahtâvî, İbn Hacer'in yanında yirmi yıl kadar kalmış, onun eserlerini yazmıştır.²⁸

4- el-Alâ es-Seyrâmî (ö.790/1389): Henüz yirmili yaş grubunda ve bıyıkları terlememiş iken Kahire'ye giden ve Berkûkiyye Medresesi'ne yerleşen Ebubekr el-Kahtâvî, es-Seyrâmî'nin yanında bulunmuş, derslerine katılmış, zekâ ve hıfzıyla arkadaşları arasında temayüz etmiş; bilahare Halep vilayeti mahkemesine hâkim olarak tayin edilmiştir.²⁹

5- Bedruddîn el-Aynî (ö.855/1451): Bazı kaynaklardan, el-Kahtâvî'nin, meşhur âlim Bedruddîn el-Aynî'den ders aldığı anlaşıldığı gibi bazısından da her iki âlimin birbirinden yararlandığı anlaşılmaktadır. Her şeye rağmen el-Aynî'nin, el-Kahtâvî'ye hocalık yaptığı daha güç kazanmaktadır.³⁰ el-Aynî, Ayıntab kadısı olan babasının 1382'de vefatından sonra Ayıntab'dan ayrılarak Besni, Kâhta ve Malatya'da tahsiline devam etmiştir.³¹ el-Aynî'nin, Kahta'ya geldiği dönemde, el-Kahtâvî'nin yirmi yaşlarında olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle, el-Kahtâvî'den

²⁶ er-Rûmî, birçok İslâm ilmi alanında uzmanlaşmıştır. Felsefe ve mantık gibi akli ilimlerde de temayüz etmiştir. Acem diyarına gitmiştir. Allâme Taftazânî (ö.792/1389), Seyyid Şerif el-Cürcânî el-Hanefî (ö.816/1413) ve birçok İslâm âliminden ders almıştır. İlmî tartışmaları seven mücadeleci bir ruha sahipti. 828/1425'de Kahire'ye gitmiş, Yeni Eşrefiyye Medresesi'ne baş müderris/rektör olarak atanması kararlaştırılmış ama bir yıl sonra oradan alınmıştır. Bu olaydan sonra hacca gitmiş oradan da Anadolu'ya (Diyâr-ı Rûm) geçmiştir. 834/1431 yılında tekrar Kâhire'ye dönmüştür. Alâuddîn er-Rûmî, keskin dilli, muhatabını kıran sonra da özür dileyen, Mısır ulemasına karşı son derece hiddetli, onları küçümseyen, geçimsiz bir mizaca sahipti. Örneğin, kendisi, kişisel rekabetten doğan nedenlerden dolayı el-Kâhtavî'yi rezil rüsva etmek istemiş, hatta işi, onu tekfir etmeye kadar götürmüştür. Bu davranışından dolayı, ulemanın hazır bulunduğu Şer'i Meclis'e getirilmiş, iddiasını ispat etmeye davet edilmiş ama o, tekfir olayını inkâr etmiştir. Daha sonra Sultan'ın da hazır olduğu bir mecliste huzura getirilmiş, el-Kahtâvî ile barıştırılmıştır. Ömrünün sonlarına doğru hastalanmış, oldukça zayıf düşmüş, bilahare iyileşmiştir. Kısa bir süre sonra yüksekçe yatağından yere düşmüş, yürüme gücünü yitirmiş ve ramazan ayının yirmi birinci günü vefat etmiştir. Bkz. es-Suyûtî, *Buğyetu'l-Vu'ât fi Tabakâti'l-Luğaviyyîn ve'n-Nuhât*, II/208-209.

²⁷ El-Hâim diye maruf Ahmed b. Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Abduddâim, çağının şairiydi. Önce Şafii iken Hanbelî fikhına göre amel etmiştir. Soyu, sahâbi Abbâs b. Mirdâs b. Ebi Amir es-Sülemî aracılığıyla meşhur şair kadın el-Hansâ'ya (ö.24/645) dayanır. Hem naat hem hiciv formatında şiirleri mevcuttur. Geniş bilgi için bkz. es-Sehâvî, *ed-Dav'u'l-Lami' li Ehli'l-Karni't-Tâsi'*, II/150; el-Malatî, *Neylu'l-Emel fi Zeyli'd-Duvel*, I/40, VII/317; es-Suyûtî, *Nazmu'l-Ikyân fi A'yâni'l-A'yân*, s. 77-93; Ziriklî, *el-A'lâm*, I/231.

²⁸ İbnu'l-İmâd, *Şezerâtu'z-Zehab*, IX/380.

²⁹ es-Sehâvî, *ed-Dav'u'l-Lami' li Ehli'l-Karni't-Tâsi'*, XI/26.

³⁰ Bkz. Ebu Muhammed Bedruddîn Mahmud b. Ahmed b. Musa b. Ahmed el-Aynî, *Meğâni'l-Ahyâr fi Şerhi Esâmî Ricâli Me'âni'i-Âsâr*, thk. Muhammed Hasan Muhammed Hasan İsmâil, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2006, I/3; Dâvud Selmân Sâlih, *el-Ârâu'l-'Akâidiyyetu'l-Vâride fi Umdeti'l-Kârî 'alâ Sahîhi'l-Buhârî*, s. 7.

³¹ Koçkuzu, *agm*, IV/271.

yaklaşık on yıl daha büyük olan Bedruddîn el-Aynî'yi, el-Kahtâvî'nin hocaları arasında saydık.

3. Öğrencileri

Kaynaklarda birçok öğrenciye hocalık yaptığına, birçok kişinin kendisinden yararlandığına³² ve çok yumuşak bir mizaca sahip olduğuna dair kayıtlar olmasına rağmen aynı kayıtlarda onun, öğrencilerinin kimler olduğu hakkında her nedense bir bilgiye ulaşamadık.

Celâluddîn es-Suyûtî, babası Ebûbekr Fahrüddin Osman el-Hudayrî es-Suyûtî'nin (ö.855/1451), el-Kahtâvî'den ders aldığını belirtmiştir.³³ Suyûtî'nin babası 820/1417 yılından sonra Kahire'ye giderek orada fıkıh, usul, kelim, nahiv, irab, meanî ve mantık derslerini almıştır. Birçok âlimden ders alan Suyûtî'nin babası el-Kahtavî'den de ders almıştır.³⁴ Buradan hareketle Celâluddîn es-Suyûtî'nin de, el-Kahtavî'nin manevi öğrencisi olduğu söylenebilir.

4. Eserleri

el-Kahtâvî'nin, kültürel bağlamda döneminin saygın alimleri arasında yer aldığını görmekteyiz. Ondan birçok âlim alıntı yapmıştır. Mesela *Reddu'l-Muhtâr* eserinin sahibi meşhur Hanefî fakih İbn Abidîn (ö.1252/1836), eserinin “*Kitabu's-Salât*”, “*Bâbu Sıfatı's-Salât*” ve “*Kitâbu'r-Rehn*” kısımlarında el-Kahtâvî'den nakiller yapmıştır. Ayrıca Kahtâvî'nin eserini oldukça övmüştür. Alıntı yapanlar arasında Meşhur Osmanlı Şeyhulislamı ve müfessir Ebu's-Su'ûd Efendi'yi de (ö.982/1574) ekleyebiliriz. *Tebyînu'l-Hakâik Şerhu Kenzi'd-Dekâik* adlı eserin müellifi Ebu Muhammed Fahrüddin b. Osman b. Ali ez-Zeylaî (ö.743/1343) de ondan nakiller yapmıştır.³⁵

Eser telif etme konusunda el-Kahtâvî'nin üretken birisi olduğu söylenemez. Onun bu konumu, kişisel yapısından mı yoksa medreselerde öğrenci yetiştirdiğinden ve adlı makamlardaki meşguliyetinden mi ileri geldiğine dair elimizde somut bir veri bulunmamaktadır. Buna rağmen kaynaklarda el-Kahtâvî'nin, iki âlimin kitabına şerh yaptığı kaydı mevcuttur. Söz konusu şerhler şunlardır:

1- Süfî meşreb şahsiyete sahip el-Kahtâvî, Kahire'de doğan Ebu Muhammed Cemaluddin Abdullah b. Yusuf İbn Hişâm'ın (ö.761/1360) nahiv alanındaki *Şuzûru'z-Zeheb fî Marifeti Kelâmi'l-Arab* adlı meşhur eserini şerh etmiştir.³⁶

³² İbnu'l-İmâd el-Akerî, *Şezerâtu'z-Zeheb*, IX/379-380.

³³ Bkz. Celâluddîn es-Suyûtî, *Buğyetu'l-Vu'ât fî Tabakâti'l-Luğaviyyîn ve'n-Nuhât*, I/467.

³⁴ Celâluddîn es-Suyûtî, *et-Tehbîr fî İlmi't-Tefsîr*, thk. Zuheyr Osman Ali Nur, Camiatu Ummi'l-Kurâ, Mekke, 1983, s. 10.

³⁵ Bkz. <http://www.aslein.net/showthread.php?t=12048>. (Erişim tarihi: 16.06.2016)

³⁶ Bkz. Hayruddîn Ziriklî, *el-A'lâm*, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, basım yeri yok, 2002, II/62; İsmail Bağdâdî, *Hediyyetu'l-Ârifîn Esmâu'l-Muellifîn Âsâru'l-Musannifîn*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, Beyrut, (1951 İstanbul Matba'atu'l-Behiyye), I/230.

2- Ebu'l-Berekât Abdullah b. Ahmed en-Neseî'nin (ö.710/1310) *Kenzu'd-Dekâik*³⁷ adlı eserine yaptığı *Keşfu'l-Hakâik Şerhu Kenzi'd-Dekâik* adlı şerhtir.³⁸ el-Kahtâvî'nin bu şerhi, anlaşıldığı kadarıyla baştan sona *Kenzu'd-Dekâik*'in şerhi olmaktan çok, eserin bir kısmının şerhi durumundadır. el-Kahtâvî'nin söz konusu şerhi için Riyad Kral Faysal İslâmî Araştırmalar Merkezi ile yaptığımız yazışmalar sonucunda ancak bazı bilgilere muttali olabildik.³⁹

5. el-Kahtâvî Halep'te

O günün koşullarında Müellifimizin Gaziantep/Ayntab yoluyla zamanın kültür merkezi olan Halep'e geçtiğini biliyoruz. Orada şehrin kadılık görevini üstlenmiş, fetvalar vermiş, öğrencilerine ilim öğretmiştir.⁴⁰ Kadılık görevinde uzun süre kalmıştır.⁴¹ Şeyh Alaüddîn er-Rûmî, el-Kahtâvî yerine Şeyhûniyye Medresesi'ne baş müderris olmak istemiş ama arzusunu gerçekleştirememiştir.⁴²

6. el-Kahtâvî Mısır'da

Şeyhûniyye Hankahı'nın meşihatı makamında bulunan Hanefî âlim allame el-Bedr el-Kudsî'nin (ö.836/1433) vefatı üzerine⁴³, Halep'te ikamet eden ve henüz yirmi yaşında bir genç olan el-Kahtâvî, Sultan el-Meliku'l-Eşref Seyfuddin

³⁷ Neseî'nin bu eseri, Hanefî fıkhnın mezhep geleneğinde otorite kabul edilen belli başlı eserlerden biridir. Bkz. Murteza Bedir, "Neseî, Ebu'l-Berekât" maddesi, *DİA*, İstanbul, 2005, XXXII/567.

³⁸ İsmail Bağdâdî, *Hediyetu'l-Ârifîn Esmâu'l-Muellifîn Âsârü'l-Musannifîn*, I/1230; ; Kehhâle, *Mu'cemu'l-Muellifîn*, III/58; Zirikî, *el-A'lâm*, II/62.

³⁹

ف-0462
الفن : فقه حنفي
عنوان المخطوطه : كشف الحقائق شرح كنز الدقائق
عنوان الفرعي : شرح كنز الدقائق
إسم المؤلف : ابوبكر بن اسحاق بن خالد ، الكختاوي
تاريخ وفاة المؤلف : 847هـ - 1443م
القرن : 9هـ - 15م
بداية المخطوطه : رجلا عهدا لم يجز صلحه عن نفسه وان قتل عبدا له رجلا
عبدا فصالحه عنه جاز له اي لو قتل العبد المانون رجلا
..عبدا
نهاية المخطوطه : فلما طرحت سهام الزوج .. بقي سهمان للام وسهم للعم
..ويقسم باقي المال بينهما اثلاثا والحمد لله وحده
نوع الخط : نسخ معتاد
القرن : 10هـ - 16م
عدد الأوراق : 114 ل
عدد الأسطر : 27 س
ملاحظات أخرى : شرح لكتاب كنز الدقائق للنسفي الذي اقتصر فيه على
ماعم وقوعه وكثر وجوده في العبادات والمعاملات على
مذهب الامام ابي حنيفة واراد المؤلف هنا ان يخرج من
بين الشروح الكثيره للكتاب ، شرحا مختصرا يكشف دقائقه
واغواره

Bkz. is@kfcris.com. (Erişim tarihi: 16.06.2016)

⁴⁰ İbnu'l-İmâd, *Şezerâtu'z-Zeheb fi Ahbâr-i min Zeheb*, IX/379-380; es-Sehâvî, *ed-Dav'u'l-Lami' li*

Ehli'l-Karni't-Tâsi', XI/26; Kehhâle, *Mu'cemu'l-Muellifîn*, III/58.

⁴¹ Bkz. İbn Tağriberdî *en-Nucûmu'z-Zâhire fi Mulûki Mısır ve'l-Kâhire*, XV/501, 571, 589.

⁴² Bkz. Celâluddîn es-Suyûtî, *Buğyetu'l-Vu'ât fi Tabakâti'l-Luğaviyyîn ve'n-Nuhât*, I/467.

⁴³ es-Suyûtî, *age*, I/467.

Barsbay (ö.841/1438)⁴⁴ tarafından davet edilmiş ve Kahire'deki Şeyhûniyye Hankahı'nın başmüderrisliğine getirilmiştir.⁴⁵ Söz konusu yerleşim biriminde ilim ehli birçok kimse, el-Kahtâvî'nin ilim halkasından yararlanmışır.⁴⁶ el-Kahtâvî'nin Kahire'ye geliş tarihi 790/1390 yılıdır. Kaynaklarda verilen doğum tarihi esas alındığında, yirmi yaşında olmaktadır.⁴⁷

el-Kahtâvî, orada Kadı Sadrüşşerîa Ubeydullah b. Mesud el-Mahbûbî el-Buhârî el-Hanefî'nin (ö.747/1346) fıkıh usulüne dair yazdığı *Tenkîhu'l-Usûl* adlı eserine Teftâzânî (ö.792/1390) tarafından kaleme alınan *et-Telvih ilâ Keşfi Hakâiki't-Tenkîh adlı* haşiyesini, önce el yazısıyla tashih etmiş, daha sonra da eserin tümünü yazmıştır.⁴⁸ Ne var ki o süreçte el-Kahtâvî'nin, akli melekesi son derece yerinde olmasına rağmen, konuşmasında tutukluk meydana gelmiştir. Onun bu durumu, kendisinin ilmî araştırmalara yoğunlaşmasını engellemiş ama o, verdiği adli/hukukî rapor ve yorumlarda gayet fasih ve güzel bir dil kullanmıştır.⁴⁹

el-Kahtâvî'nin ölümünden sonra 847/1443 tarihinde Şeyhûniyye Hankahı baş müderrisliğine Kemâluddîn İbnu'l-Humâm (ö.861/1457) getirilmiştir. Adı geçen âlim, 858/1454 yılına kadar bu görevde kalmıştır. Daha sonra kendi isteğiyle bu görevden ayrılmıştır.⁵⁰

7. Sehâvî'nin el-Kahtâvî'ye Dair Bir Mülâhazasının Kritiği

Sehâvî'nin (ö.902/1497), el-Kahtâvî hakkında naklettiği bir haber vardır. Sehâvî, “*el-Kahtavî'nin, Teftâzânî'nin “et-Telvih” adlı eserini istinsah ettikten sonra Allah'ın hoşnut olmadığı bir takım olumsuz şeyler ile uğraştığına ve Yahudilerle bir araya geldiğini; daha sonra fakir düştüğünü, dolayısıyla kitaplarını satmak zorunda kaldığını; düştüğü durumun, kendisini Anadolu'ya göçe zorladığını ve*

⁴⁴ Bkz. Dâvud Selmân Sâlih, *el-Ârâu'l-'Akâidiyyetu'l-Vârîde*, s. 17. Çerkez asıllı olan Sultan Eşref Barsbay, son derece dindar, ahlak sahibi, arif, siyasî bilgiye sahip, ilim adamlarını seven ve herkese layıkıyla davranan bir devlet adamıdır. Bir yangın sonucunda tahrip olan Mescidü'l-Haram'ı hicrî 831'de yeniden onarmıştır. Mısır, Şam ve Hicaz bölgelerine hükmetmiştir. Geniş bilgi için bkz. Takıyyuddîn Ebu Tayyib Muhammed b. Ahmed b. Ali el-Fâsî, *Şifâu'l-Ġarâm bi-Ahbâri'l-Beledi'l-Harâm*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2000, I/139; İbn Tağriberdî *en-Nucûmu'z-Zâhire*, XV/15-111; Ebu'l-Yemen Muciruddîn Abdurrahmân el-Uleymî, *el-Unsu'l-Celîl bi-Târîhi'l-Kuds ve'l-Halîl*, thk. Adnân Yûnus Abdulmecîd Ebu Tabbâne, nşr. Mektebetu Dandîs, Ammân, ts., II/263-282; Abdulhay b. Ahmed b. Muhammed İbnu'l-İmâd Akerî, *Şezerâtu'z-Zeheb fi Ahbâr-i min Zeheb*, thk. Mahmûd Arnaûtî, Dâru İbn Kesîr, Dîmaşk-Beyrut, 1986, IX/346; Zeynuddîn Abdu'l-Bâsîr b. Ebu's-Safâ Ġarsuddîn Halîl b. Şahin el-Malatî, *Neylu'l-Emel fi Zeyli'd-Duvel*, thk. Ömer Abdusselâm Tedmurî, nşr. el-Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut, 2002, V/40; Ziriklî, *el-A'lâm*, II/62.

⁴⁵ es-Suyûtî, *Husnu'l-Muhadara fi Tarihi Mısır ve'l-Kâhire*, II/267.

⁴⁶ es-Sehâvî, *ed-Dav'u'l-Lami' li Ehli'l-Karni't-Tâsi'*, I/251; el-Malatî, *Neylu'l-Emel fi Zeyli'd-Duvel*, III/40; es-Suyûtî, *Buğyetu'l-Vu'ât fi Tabakâti'l-Luğaviyyîn ve'n-Nuhât*, I/467. El-Kahtâvî'nin göreve getirildiği bu dönemde, siyasal bağlamda Sultan Barsbay'ın çok rahat olduğu söylenemez. O, bir taraftan iç istikrarı sağlamaya çalışmış; diğer taraftan da Kıbrıs ve Mekke Şerifi'yle uğraşmıştır. Bkz. Kazım Yaşar Kopruman, *DİA*, “Barsbay” maddesi, İstanbul, 1992, V/84-85. Mısır, Şam ve Hicaz bölgelerinin sultanı Eşref Barsbay, 32. Türk; 8. Çerkez Sultan olarak kabul edilmiştir. Bkz. İbnu'l-İmâd, *Şezerâtu'z-Zeheb*, IX/346.

⁴⁷ es-Sehâvî, *ed-Dav'u'l-Lami'*, XI/26.

⁴⁸ es-Sehâvî, *ed-Dav'u'l-Lami'*, XI/26.

⁴⁹ İbn Tağriberdî *en-Nucûmu'z-Zâhire*, XV/501, 571, 589.

⁵⁰ Bkz. Ferhat Koca, “İbnü'l-Hümâm” maddesi, *DİA*, İstanbul, 2000, XXI/87-90.

Osmanlı devleti toprağında diyar diyar dolaştırdığını; bilahare oradaki âlimlerin derslerine katıldığını ve bir süre sonra da Haleb'e gittiğini" duyduğunu nakletmektedir.⁵¹

Yukarıdaki duyumlarını aktaran Sehavî'nin, herhangi bir şekilde onları araştırıp soruşturduğuna, tahkik edip etmediğine dair bir ifadesine muttali olamadık. Aslında Sehavî'ye düşen görev, el-Kahtâvî hakkında aldığı olumsuz haberin, kimler tarafından ve ne amaçla söylendiğini araştırmak olmalıydı. Durum bu merkezde olmasına ve Sehavî, mezkûr dedikoduları aktarmasına rağmen, eserinde el-Kahtâvî hakkında "*el-Kahtâvî, memleketinden geldiğinde yazısı düzgün, âlim, fazıl, aklî ilimlere vakıf, nasıl okuyacağını ve neyi okutacağını iyi bilen, resmî makamların takdirini kazanan, dinî konularda görüş ve yorumları dikkate alınan, sakin, öğrencilerine hayırhah, hak ve adaleti ayakta tutmaya çalışan birisiydi"* dedikten sonra el-Kahtâvî'ye, Allah'tan merhamet ve bağışlanma dilemeyi de ihmal etmemiştir.⁵² Bu noktayı da göz ardı etmemek gerekir.

Yaptığımız araştırmada el-Kahtâvî hakkında yazılı malzemelerin kıt olduğunu gördük. Ulaştığımız tüm yazılı malzemelerde es-Sehâvî'nin duyumları dışında, neredeyse bütün yazarların ondan sitayişle söz ettiğine şahit olduk.

Celâluddîn es-Suyûtî'nin naklettiğine göre arkadaşı eş-Şeyh Şihâbuddîn el-Mansûrî, el-Kâhtavî ile Alâuddîn er-Rûmî arasındaki münakaşa ve rekabete dair⁵³ Ebubekr el-Kahtâvî'yi medh etme adına aşağıdaki şiiri inşad etmiştir:

مَا أَصْبَحَ الدِّينَ فِي عَزِّ وَتَعْظِيمٍ ... إِلَّا بِنَصْرِ أَبِي بَكْرٍ عَلَى الرُّومِيِّ.
 إِنَّ الْإِمَامَ أَبَا بَكْرٍ فَضَائِلُهُ ... عَمَّتْ فَمَا عَاقِلٌ مِنْهَا بِمَحْرُومٍ.
 وَالْحَقُّ أَنَّ أَبَا بَكْرٍ سَمًا وَعَلَا ... عَلَى عَلِيٍّ بِتَفْضِيلٍ وَتَقْدِيمٍ.
 فَكَمْ تُقَاسُ يَا رُومِيَّ عَالِمَنَا ... وَهَلْ يُقَاسُ لَدَيْكَ الْبَازُ بِالْبُومِ .
 طَلَبْتَ رُتْبَتَهُ بِالْعِلْمِ مَدْعِيًّا ... وَكَيْفَ تَطْلُبُ مَوْجُودًا بِمَعْدُومٍ .
 أَلَمْ تَكُنْ قَبْلَ دَا بِالْأَشْرَفِيَّةِ فِي ... عَيْشٍ وَمَعْلُومِهَا مِنْ خَيْرٍ مَعْلُومٍ .
 فَأَخْرَجُوكَ بِجَهْلٍ كَانَ مِنْكَ وَمَا ... أَلْفُوكَ أَهْلًا لِتُدْرِيْسٍ وَتَعْلِيمٍ .
 وَصَدَّكَ النَّاسُ حَتَّى صَرَبْتَ تَضْرِبُ فِي ... أَرْضٍ فَارِضٍ وَإِقْلِيمٍ فَأَقْلِيمٍ .
 فَأَقْعُدْ وَلَا تَعُدْ طُورًا مِنْكَ تَعْرِفُهُ ... وَلَا تَكُنْ ظَالِمًا فِي زِيٍّ مَظْلُومٍ .

"Din, Ebubekr'in, er-Rûmî'yi yenmesinden sonra izzet ve azametini kavuştu.

Ebubekr'in faziletleri, bütün akılların istifade edeceği şekilde her yanı kuşatmıştır.

Doğrusu, Ebubekr, fazilet ve öncelikte er-Rûmî'den kat be kat üstündür.

Ey Rûmî! Âlimimizi kendinle nasıl kıyaslarsın? Sence, şahin, baykuşla kıyaslanır mı?

⁵¹ es-Sehâvî, *ed-Dav'u'l-Lami' li Ehli'l-Karni't-Tâsi'*, XI/27.

⁵² es-Sehâvî, *ed-Dav'u'l-Lami'*, XI/27.

⁵³ Bu münakaşada el-Kahtâvî galip gelmiştir. Bkz. es-Suyûtî, *Buğyetu'l-Vu'ât*, I/467.

Onun ilimdeki makamını elde etmek için yalvardın; olanı olmayanla nasıl istersin?

Daha önce Eşrefiyye Medresesi'nde varlık içinde yaşamıyor muydun?

Bilgisizliğinden seni oradan çıkardılar; eğitim-öğretime ehil görmediler.⁵⁴

Halk seni istemedi, öyle ki diyar diyar, bölge bölge dolaşıp durdun.

Artık yerine otur, haddini aşma; mazlumiyet elbisesi içinde zalim olma!⁵⁵

Sonuç

Malum olduğu üzere Kur'an'ın nüzulünden itibaren Arapçaya duyulan ilgi daha bir artmıştır. Hatta Arapçanın dar bir çevreden çıkıp evrensel bir platforma geçtiği söylenebilir.

Arapça, Kur'an dili olduktan sonra gerek kentli gerekse köylü, gerek Arap gerekse mevali dediğimiz Arap olmayanlar tarafından oldukça ilgi görmüş ve ona katkı verme noktasında bir yarış başlamıştır. Bu yarış, İslamlaşma sürecinin gerçekleştiği bütün coğrafyadaki insanlar için söz konusu olmuştur. Arap dili ve edebiyatına verilen katkının, Araplardan daha çok, Arap olmayanlar tarafından verildiğini söyler isek, mübalağa yapmamış oluruz. Buna dair Sibeveyhi (ö.180/796), İbn Cinnî (ö.395/1005) ve Zemahşerî (ö.538/1144) gibi âlimler, örnek olarak verilebilir.

İslamlaşmanın, Arap Yarımadası dışına taşmasından sonra Aşağı ve Yukarı Mezopotamya'da da, aynı faaliyet ve aktiviteler devam etmiştir. Âmid/Diyarbakır, Hısn-ı Mansur/Adıyaman, Kâhta/Eskihisar, Behesni/Besni gibi yerleşim birimleri, Arapçaya katkı veren âlimlere kucak açmış, limanlık yapmıştır. Adı geçen ilim havzalarından olan Kâhta'da, allame ve Şeyhu's-Şuyûh diye namdâr Ebubekr b. İshak b. Hâlid el-Kahtâvî yetişmiştir. Kendisi Kâhta'da doğmuş, orada Arapça ilimlerini öğrenmiş ve kabına sığmayarak daha büyük ilim havzalarından Halep ve Kahire'ye göç etmiştir. Mezkûr havzalarda kimi zaman öğrencilik kimi zaman müderrislik yapmıştır. Birçok kimse, el-Kahtâvî'nin ilim halkasından yararlanmıştı.

Yaptığımız okumalar neticesinde bizde oluşan kanaat, el-Kahtâvî'nin halim, yumuşak huylu oluşundan dolayı, çevresinden beğeni kazandığıdır. Hem halk hem ilim erbabı tarafından sevilip sayılan, vakar sahibi ve nüktedan birisidir. Her çevreden hürmet görmüştür. Kendisi bu yapıda olmasına rağmen, yine de onu çekemeyen bulunmuştur. Mesela onun, Allame eş-Şeyh Alâuddîn Ali b. Muslihuddîn b. Mûsâ b. İbrâhîm er-Rûmî el- Hanefî ile yıldızı pek barışmamış, aralarında münazaa ve münakaşalar eksik olmamıştır. Nedeni ise halk ve idare nezdinde el-Kahtâvî'nin daha öne çıkıp göz doldurması ve beğeni toplaması; er-Rûmî'nin de bizzat bazı idarî görevlere talip olup idare tarafından reddinden dolayı emeline nail olmamasıdır. Dolayısıyla kendisinde el-Kahtâvî'ye karşı kişisel ihtiras ve haset belirtilerinin oluşmasına neden olmuştur. Söz konusu bu

⁵⁴ Şihâbuddîn el-Mansûrî, burada Alâuddîn er-Rûmî'nin Eşrefiyye Medresesi'nden azledilmesine bir telmihte bulunmaktadır. Bkz. es-Suyûtî, *Buğyetu'l-Vu'ât*, I/468.

⁵⁵ es-Suyûtî, *Buğyetu'l-Vu'ât*, I/468.

münazaa ve rekabet, ilim çevrelerinde sıklıkla rastlanan nahoş durumlardır. Onların arasında cereyan eden, ilim çevreleri için ne ilk ne de son olaydır.

Kanaatimiz, el-Kahtâvî'nin, ilmî kariyeriyle mütenasip bir şekilde gündeme getirilmediği yönündedir. Özellikle son dönem araştırmacılarının bu konuda ilgisiz kaldıkları görülmektedir. Mesela Diyanet'in İslâm Ansiklopedisine “*İbn Hişam en-Nahvî*” maddesini yazan M. Reşit Özbalıkcı; “*Neseфі, Ebu'l-Berekât*” maddesini yazan Murteza Bedir; “*Süyûti*” maddesini ortaklaşa yazan Halit Özkan, Mehmet Suat Mertoğlu, Sedat Şensoy ve Salih Sabri Yavuz; “*Sehâvî*” maddesini yazan Cengiz Tomar, coğrafyamızın bir âlimi olan el-Kahtâvî'nin şerhinden söz etmemiştir. Özellikle el-Kahtâvî ile neredeyse aynı yıllarda doğmuş, birçok mekânı paylaşmış ve el-Kahtâvî'den bir yıl sonra ölmüş olan İbn Hacer el-Askalânî hakkında ansiklopedi maddesi kaleme alan M. Yaşar Kandemir de ondan hiç söz etmemiştir. Bunlara ek olarak el-Kahtavi'nin akranı ve onunla aynı ilim havzasını paylaşan İbnü'l-Hümâm hakkında madde yazan Ferhat Koca da, el-Kahtâvî'den söz etmemiştir. Bedruddin el-Aynî maddesini yazan Ali Osman Koçkuzu da bu noktaya dikkat etmemiştir. Oysaki İbn Hacer el-Askalânî, Bedruddin el-Aynî ve İbnü'l-Hümâm gibi zevat, el-Kahtâvî'den uzak kimseler değildir. Özellikle el-Kahtâvî, İbn Hacer el-Askalânî'nin yanında bulunmuş, onun eserlerini istinsah etmiştir. Bedruddin el-Aynî'nin bizzat dediğine göre kendisi, bugün Adıyaman ilinin iki ilçesi olan Besni ve Kâhta'ya uğramış, el-Kahtâvî ile mülaki olmuştur.

Bunların yanı sıra Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi tarafından 10-12 Mayıs 2013 tarihinde yapılan Uluslararası Bedruddîn El-Aynî Sempozyumu ve II. Hadis İhtisas Toplantısı'nda da birçok tebliğ ve sunumda da el-Kahtâvî'den söz edilmemiştir.

Yaptığımız araştırmalarda sufi meşrep el-Kahtâvî'nin iki eser için kaleme aldığı şerhleri görüyoruz. Onlar, en-Neseфі ve İbn Hişâm'ın birer eserine yaptığı şerhlerdir. el-Kahtâvî'nin, en-Neseфі'nin *Keşfu'l-Hakâik Şerhu Kenzi'd-Dekâik* eserine yaptığı şerh, eserin bir kısmının şerhi durumundadır. el-Kahtâvî'nin adı geçen şerhi için Riyad Kral Faysal İslâmî Araştırmalar Merkezi ile yaptığımız yazışmalar sonucunda bazı bilgilere ulaşabildik. Eserin aslına ulaşmaya çalışıyoruz. Ulaştığımızda, eserin tahkikini yapmaya çalışacağız. el-Kahtâvî'nin, İbn Hişâm'ın (ö.761/1360) nahiv alanındaki *Şuzûru'z-Zehab fî Marifeti Kelâmi'l-Arab* adlı meşhur eserine yaptığı şerhe ise ulaşamadık. Temennimiz, bu çalışmamızdan sonra ilgili ilim adamlarının, el-Kahtâvî ve taşrada yetişen diğer âlimlere dair ilmî çalışmaları, daha ileri boyutlara taşınmasıdır.

Kaynakça

ASKALÂNÎ, Ebû'l-Fadl Ahmed b. Alî b. Muhammed b. Ahmed b. Hacer (ö.852/1448), *İnbâ'u'l-Ğumr bi-Ebnâi'l-Umr*, thk. Hasan Habeşî, nşr. el-Meclisu'l-A'lâ li'ş-Şuûni'l-İslâmiyye, Mısır, 1969.

-----, *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, Dâru'l-Marife, Beyrut, H/1379.

el-AYNÎ, Ebu Muhammed Bedruddîn Mahmud b. Ahmed (ö.855/1451), *Meğânî'l-Ahyâr fî Şerhi Esâmî Ricâli Me'ânî'i-Âsâr*, thk. Muhammed Hasan Muhammed Hasan İsmâîl, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2006.

-----, *Nuhabu'l-Efkâr fî Tenkîhi Mebâni'l-Ahbâr fî Şerhi Me'âni'l-Âsâr*, thk. Ebu Temîm Yâsir b. İbrahim, nşr. Vizâretu'l-Evkâf ve'ş-Şuûni'l-İslâmiyye, Katar, 2008.

BEDİR, Murteza, "Nesefî, Ebu'l-Berekât" maddesi, *DİA*, İstanbul, 2005.

CEVHERÎ, Ebû Nasr İsmail b. Hammâd (ö.396/1005), *es-Sihâh Tâcu'l-Luğa ve Sihâhu'l-Arabiyye*, thk. Ahmed Abdulgafûr Attâr, Kâhire, 1958.

el-ENBÂRÎ, Ebû'l-Berekât Kemâluddîn Abdurrahmân b. Muhammed (ö.577/1182), *Nuzhetu'l-Elibbâ fî Tabakâti'l-Udebâ*, thk. İbrâhîm Sâmarraî, Mektebetu'l-Menâr, Zerkâ/Ürdün, 1985.

el-EZHERÎ, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed el-Herevî (ö.370/980), *Tehzîbu'l-Luğa*, thk Muhammed Avd Mur'ib, Dâru İhyâi Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 2001.

el-FÂSÎ, Takıyyuddîn Ebu Tayyib Muhammed b. Ahmed b. Ali (ö.832/1429), *Şifâu'l-Garâm bi-Ahbâri'l-Beledi'l-Harâm*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2000.

el-FERÂHÎDÎ, Ebû Abdurrahmân Halîl b. Ahmed b. Amr (ö.170/787), *Kitâbu'l-Ayn*, thk. Mehdî el-Mahzûmî, İbrâhîm Samarraî, Dâru Mektebeti'l-Hilâl, ts.

FİRÛZÂBÂDÎ, Mecduddîn Muhammed b. Yakûb (ö.817/1414), *el-Kâmûsu'l-Muhît*, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 2005.

-----, *Besâir Zevî't-Temyîz fî Letâifi'l-Kitâbi'l-Azîz*, thk. Muhammed Ali en-Naccâr, nşr. Lecnetu İhyâi't-Turâsi'l-İslâmî, Kahire, 1996.

HAMÛDE, Tâhir Süleyman, *Celaluddin es-Suyûtî Asruhu ve Hayâtuhu ve Âsâruhu ve Cuhûduhu fî'd-Dersi'l-Luğavî*, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut, 1989.

İBN FÂRİS, Ebû'l Huseyin Ahmed (ö.395/1004), *Mu'cemu Mekâyisi'l-Luğa*, thk. Abdusselâm Muhammed Hasan, Dâru'l-Cîyl, Beyrut, 1991.

İBN HALLİKÂN, Ebû'l-Abbâs Şemsuddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm (ö.681/1283), *Vefayâtu'l-Ayân ve Enbâu Ebnâi'z-Zamân*, Dâru Sâdir, Beyrut, 1971.

İBN MANZÛR, Ebû Fadl Cemâluddîn Muhammed (ö.711/1311), *Lisânu'l-Arab*, Dâru Sâdir, Beyrut, 1300.

İBN TAĞRİBERDÎ, Ebû'l-Mehâsin Cemâluddîn Yûsuf b. Abdullâh el-Atabekî (ö.874/1469), *el-Menhelu's-Sâfi ve'l-Mustevfi ba'de'l-Vâfi*, thk. Muhammed Muhammed Emîn, nşr. Heyet, Kâhire, ts.

-----, *en-Nucûmu'z-Zâhire fî Mulûki Mısır ve'l-Kâhire*, Dâru'l-Kutub, Kâhire, ts.

İBNU'L-İMÂD, Abdulhay b. Ahmed b. Muhammed Akerî (ö.1089/1678), *Şezerâtu'z-Zeheb fî Ahbâri min Zeheb*, thk. Mahmûd Arnaûfî, Dâru İbn Kesîr, Dimaşk-Beyrut, 1986.

İBNU'S-SÂ'Î, Ebu Tâlib Ali b. Enceb b. Osman b. Abdullah Tâcuddîn (ö.674/1276), *ed-Dureru's-Semîn fî Esmâi'l-Musannifîn*, thk. Muhammed Saîd Hanşî, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Tûnus, 2009.

- İNAN, Ahmet, *Şeyh Bâkir El-Kahtâvî*, Kâhta Haber (3 Nisan 2017).
- İSMAİL BAĞDÂDÎ (ö.1920), *Hediyetu'l-Ârifîn Esmâu'l-Muellifîn Âsâru'l-Musannifîn*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, (1951 İstanbul Matba'atu'l-Behiyye baskısı esas alınmıştır).
- KEHHÂLE, Ömer Rızâ b. Muhammed b. Râğıb (ö.1987), *Mu'cemu'l-Muellifîn*, Mektebetu'l-Musennâ, Beyrut, ts.
- KOCA, Ferhat, "İbnü'l-Hümâm" maddesi, *DİA*, İstanbul, 2000.
- KOÇKUZU, Ali Osman, "Bedreddin Aynî" maddesi, *DİA*, İstanbul, 1991.
- KOPRAMAN, Kâzım Yaşar, "Barsbay" maddesi, *DİA*, İstanbul, 1992.
- el-MAKRÎZÎ, Ahmed b. Alî b. Abdulkâdir (ö.845/1442), *es-Sulûk li-Ma'rifeti Duveli'l-Mulûk*, thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1997.
- el-MALATÎ, Zeynuddîn Abdu'l-Bâsit b. Ebu's-Safâ Ğarsuddîn Halîl b. Şahin (ö.920/1515), *Neylu'l-Emel fi Zeyli'd-Duvel*, thk. Ömer Abdusselâm Tedmurî, nşr. el-Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut, 2002.
- es-SAFDÎ, Selâhuddîn Halîl b. Aybek b. Abdullâh (ö.764/1363), *el-Vâfi bi'l-Vefayât*, thk. Ahmed el-Arnâutî-Turkî Mustafâ, Dâru İhyai't-Turâs, Beyrut, 2000.
- SÂLİH, Dâvud Selmân, *el-Ârau'l-Akâidiyyetu'l-Vâride fi Umdeti'l-Kârî alâ Sahîhi'l-Buhârî*, nşr. Vizâretu't-Talîmi'l-Alî ve'l-Bahsu'l-İlmi, Bağdad, 2007.
- es-SEHÂVÎ, Ebu'l-Hayr Şemsuddîn Muhammed b. Abdurrahmân b. Muhammed (ö.902/1497), *ed-Dav'u'l-Lami' li-Ehli'l-Karni't-Tâsi'*, Dâru Mektebeti'l-Hayât, Beyrut, ts.
- , *Nazmu'l-Ikyân fi A'yâni'l-A'yân*, thk. Philip Hitti, el-Mektebetu'l-İlmiyye, Beyrut, ts.
- es-SUYÛTÎ, Abdurrahman b. Ebubekir Celâluddîn (ö.911/1506), *Buğyetu'l-Vu'ât fi Tabakâti'l-Luğaviyyîn ve'n-Nuhât*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, el-Mektebetu'l-Misriyye, Lubnân/Saydâ, ts.
- , *Husnu'l-Muhadara fi Tarihi Mısır ve'l-Kâhire*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-İlmiyye, Kâhire, 1967.
- , *Nazmu'l-Ikyân fi A'yâni'l-A'yân*, thk. Philip Hitti, el-Mektebetu'l-İlmiyye, Beyrut, ts.
- , *et-Tahbîr fi İlmi't-Tefsîr*, thk. Zuheyr Osman Ali Nur, Camiatu Ummi'l-Kurâ, Mekke, 1983.
- eş-ŞEYH, Abdussettâr, *el-Hâfiz İbn Hacer el-Askalânî Emiru'l-Müminin fi'l-Hadîs*, Dâru'l-Kalem, Dımaşk, 1996.
- TOMAR, Cengiz, "Sehâvî" maddesi, *DİA*, İstanbul, 2009.
- el-ULEYMÎ, Ebu'l-Yemen Mucîruddîn Abdurrahmân (ö.928/1522), *el-Unsu'l-Celîl bi-Târîhi'l-Kuds ve'l-Halîl*, thk. Adnân Yûnus Abdulmecîd Ebu Tabbâne, nşr. Mektebetu Dandîs, Ammân, ts.
- ULUDAĞ, Süleyman, "Hankah" maddesi, *DİA*, İstanbul, 1997.

YEĞİN, Abdullâh, *İslâmî-İlmî-Edebî-Felsefî Yeni Lügat*, Yeni Asya Yay. İstanbul,1973.

ez-ZEBİDÎ, Muhammed Murtazâ (ö.1205/1791), *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, thk. Heyet, Dâru'l-Hidâye, Kâhire, ts.

ez-ZEHEBÎ, Şemsuddîn Ebu Abdullâh Muhammed b. Ahmed b. Osman b. Kaymâz (ö.748/1348), *Târihu'l-İslâm ve Vefayâtu'l-Meşâhîri ve'l-A'lâm*, thk. Ömer Abdusselâm et-Tedmirî, Dâru'l-Kuttâbi'l-Arabî, Beyrut, 1993.

ez-ZEMAŞERÎ, Ebû'l-Kâsım Mahmûd (ö.538/1143), *Esâsu'l-Belâğa*, thk. Muhammed Basil Uyûnu'Sûd, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1998.

ZİRİKLÎ, Hayruddîn (ö.1976), *el-A'lâm*, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, basım yeri yok, 2002.

<http://www.aslein.net/showthread.php?t=12048>. (Erişim tarihi: 16.06.2016)

is@kfcris.com. (Erişim tarihi: 16.06.2016)